

ОДАРЧЕНКО Петро Васильович (псевд.: П. Заярський, П. Римаренко, П. Оксаненко, П. Василенко, О. Кулеба, Іван Канівець та ін.; 07(20). 08. 1903, с. Римарівка Гадяц. пов. Полтав. губ., нині Миргород. р-ну Полтав. обл. — 12. 03. 2006, Вашингтон, похов. у м-ку Бавнд Брук, шт. Нью-Джерсі, США) — літературознавець, мовознавець, фольклорист, публіцист. Дійсний член УВАН (1962) та НТШ в Америці (1977). Почес. д-р Нац. університету «Києво-Могилян. академія» (2003). Член Об'єдн. укр. письменників «Слово» та НСПУ. Юність О. проходила у будинку Драгоманових, у спілкуванні з Оленою Пчілкою, читанні найкращих творів укр. письменства. У юнац. роки він почав свою творчу діяльність із записування пісень, казок, приказок від матері й бабусі, що й визначило подальший його інтерес до літ-ри, мови, фольклору та етнографії. Після закінчення (1920) Гадяц. гімназії та пед. курсів до 1923 учителював у початк. школі на х. Мельниково-Кулебин на Полтавщині. Уже в той час він серйозно захопився збиранням усної нар. творчості, почав готувати зб. «Пісні Гадяцького повіту»: заохочені вчителем учні записували від своїх рідних, сусідів зразки усіх жанрів фольклору, зачитували на уроках зібрані пісні, приказки, загадки, кращі з них відбирали для рукопис. шкіл. ж. «Перші проліски». Закін. Ніжин. ІНО (нині Черніг. обл., 1926). У студент. роки О. брав активну участь у пропаганді укр. культури, керував семінаром укр. літ-ри і краєзн. гуртком, влаштовував Шевченків. свято (1925), літ. вечори, присвяч. творчості Панаса Мирного, В. Чумака, етногр. вечірки. Після успіш. захисту диплом. праці «Фольклор в краєзнавчій роботі трудшколи» (Ніжин, 1926) став аспірантом при н.-д. каф. історії культури та мови ІНО й під керівництвом Є. Рихліка написав дис. на тему «Стиль Лесі Українки» (не

захистив через арешт). У ній були зроблені перші спроби О. як дослідника порівнял.-істор. методу в галузі українознавства. За роки навч. в аспірантурі у наук. вид. опублікував низку розвідок про письменницю, серед них — «“Die Weber” Г. Гайне у перекладі Лесі Українки», «Нові ненадруковані поезії Лесі Українки», «“Прощання” Лесі Українки», «Перша редакція “Місячної легенди” Лесі Українки», що одержали схвальну критику літературознавців М. Зерова, С. Єфремова, Г. Майфета, Б. Якубського. Від 1927, після знайомства з ученим секр. Етногр. комісії ВУАН В. Петровим, дописував для її «Етнографічного вісника»: рец. на працю «Детский фольклор в школьном курсе словесности» Г. Виноградова (1928), бібліогр. розвідка «Етнографія і школа. Огляд нової літератури» (1929) тощо. Від серпня 1929, після закінчення аспірантури, — викладач 1-ї групи Ніжин. ІНО, вів курси «Історія української мови» та «Сучасна українська мова», викладав ці предмети на курсах українізації при інституті та у Ніжин. агротех. школі. 1 жовтня 1929 заарешт. у справі СВУ, за сфабриков. звинуваченням засудж. до 3-х р. заслання. Покарання відбував в Алма-Аті (нині Алмати; працював у публіч. б-ці), переніс тяжку хворобу. Звільнений 5 грудня 1933, а наступ. дня заарешт. вдруге (знову за приналежність до контррев. укр. нац. організації) і висланий до Уральська (Казахстан; викладав на заоч. відділ. пед. інституту). Після звільнення — співроб. Курської обл. б-ки (1937–39), доцент Курського пед. інституту (1939–41; обидва — РФ); водночас працював над дис. «Лексика і синтаксис повісті Гоголя “Тарас Бульба”». 1942 виїхав до Львова, потім — до Варшави, від 1944 — у Відні (був ред. ж. «Наддунайська варта»), перебував у таборах для переміщених осіб в Авґсбурзі та Ляйпгаймі. Після війни викладав у Православ. богослов. академії в Мюнхені, читав лекції (про Лесю Українку) в УВУ. Тоді ж, на прохання В. Петрова, написав низку гасел з укр. етнографії та фольклору для ЕУ, зокрема статті з тлумаченням термінів етнографія, етнологія, а також про історію укр. етнографії, про думи та істор. пісні, легенди, перекази, прислів'я і приказки. Від 1950 — у США: від 1951 — ред. г. «Свобода», 1952–54 — співроб. Б-ки Конгресу США, 1955–73 — перекладач і ред. радіокомпанії «Голос Америки» у Вашингтоні. Тут О. відновив співпрацю з ред. ЕУ і написав ще низку статей, зокрема про лірично-побут. пісні, казки, думи, чумац. пісні, щедрівки тощо.

Як літературознавець виступав від 1927. Друкувався у багатьох наук. вид. та часописах. Чільне місце у літературозн. доробку посідає шевченкіана: «Поетична майстерність Т. Шевченка» («Шевченко», 1954, річник 3), «Традиції Шевченка в українській літературі» («Свобода», 1962, 10, 13–16 березня), «Шевченко і Леся

Українка» («Сучасність», 1962, № 4), «Вінок Тарасові Шевченкові (Образ Т. Г. Шевченка в українській поезії)» («Свобода», 1963, 9–10, 12–16, 19–20 березня), «Світова слава Шевченка» (Чикаго, 1964), «Мазепа в творах Шевченка» («Нові дні», 1985, № 3), «Тарас Шевченко і українська література» (К., 1994), «Шевченкознавство на Україні в 1961–1981 роках» (Ніжин, 1995) та ін. Чимало праць О. присвятив дослідж. творчості Лесі Українки, більшість з яких зібрані у кн. «Леся Українка: розвідки різних років» (К., 1994): ст. «Леся Українка і М. П. Драгоманов» (1954), «Леся Українка і Адам Міцкевич» (1956), «Іван Франко і Леся Українка» (1957), «Леся Українка і українська народна творчість» (1960) тощо. Досить цінними є наук. розвідки О., що увійшли до зб. вибр. ст. «Українська література» (К., 1995), про творчість відомих укр. письменників П. Грабовського, В. Винниченка, Олени Пчілки, М. Куліша, М. Драгоманова, Г. Чупринки, В. Симоненка, Михайла Ореста, Н. Щербини, О. Зуєвського, Л. Івченко. Досліджував також творчість В. Самійленка, І. Котляревського, І. Манжури, В. Гренджі-Донського, Б. Кравціва, Г. Костюка, В. Чапленка, У. Самчука, Д. Нитченка, Л. Костенко та ін.

Змістовні публікації О. з проблем мовознавства. Від 1946 регулярно друкував у періодиці статті, замітки, вів полеміку з питань сучас. української мови, її нормат. засад, культури й чистоти. Частина із цих праць увійшла до зб. «Українська мова в Америці» (Торонто, 1990) та кн. «Про культуру української мови» (К., 1997). Виступав проти засмічення її русизмами, полонізмами, англіцизмами і водночас проти необґрунтованого, на його думку, пуризму (обстоював, зокрема, форми «народ», а не «нарід», «христити», а не «хрестити», питомість для української мови імен по батькові), а також проти спроб деяких діячів відкинути академ. правопис 1928 й повернутися до старого галиц. правопису. Окремими вид. вийшли «Український правопис» (Мюнхен, 1946), «Про культуру української мови» (К., 1997). Опублікував рец. на мовозн. праці О. Панейка, Ю. Шевельова, Яра Славутича, П. Коваліва, В. Чапленка.

Вагомий внесок учений зробив у вивчення історії етнографії та фольклористики: праці про наук. діяльність М. Драгоманова, Ф. Вовка, В. Гнатюка, П. Чубинського, Г. Танцюри та ін. 1985 підготував доповідь і публікацію «Досягнення української етнографії та фольклористики в XIX та на початку XX ст.», де показав здобутки укр. науки, відзначивши плідну діяльність на ниві фольклору та етнографії не лише вчених, а й громад. діячів, письменників — І. Котляревського, Т. Шевченка, Марка Вовчка, П. Куліша, М. Костомарова, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Чубинського, С. Руданського, І. Манжури, Б. Грінченка, А. Свидницького, І. Франка, Олени Пчілки, Лесі Українки тощо. Цікавою є його роз-

відка «Т. Г. Шевченко і українська народна пісня» («Визвольний шлях», 1985, ч. 2–3). Відгукнувшись ст. «Скарбниця українського слова» про «Фольклорний збірник Матвія Номиса» (Бавнд Брук; Нью-Джерсі, 1985; до 120-річчя першого вид.), О. ґрунтовно проаналізував цю пам'ятку та наголосив на важливості її перевидання для відродження укр. культури і мови. У збірнику з присвятою 125-річчю кийв. укр. академік традиції (1861–86) О. вмістив фактично першу ґрунт. розвідку про наук. діяльність П. Чубинського (Нью-Йорк, 1993). У кн. «Український народний одяг» (Торонто; Філадельфія, 1992) він опублікував статтю про історіографію вивчення нар. вбрання в Україні та за її межами, що є також чи не першою ґрунт. працею з історіографії вивчення нар. одягу українців.

Досліджував укр. періодику в Америці. Як публіцист О. відомий своїми статтями, в яких розвінчував русифікацію, політику рад. влади в Україні. Автор мемуарів про Є. Маланюка, Олену Пчілку, М. Зерова, Т. Осьмачку, нарисів про В. Кубійовича, П. Коваліва та ін., уміщених, зокрема, у кн. «Видатні українські діячі» (1999), а також вид. «Українознавчі спостереження й фрагменти» (2002), «Мені сто років: автобіографія, спогади, листи, ювілей» (2004; усі — Київ). Понад 40 р. писав статті до енциклопедій на теми укр. етнографії і фольклору та історії укр. літ-ри, підготував низку гасел до ЕСУ.

Рекомендована література

1. Біобібліографія. Торонто; Едмонтон, 1983;
2. Астаф'єв О. Петро Одарченко: Штрихи до літ. портрета. Ніжин, 1990;
3. Гальченко С. Щирий надійний українець // СіЧ. 1993. № 8;
4. Сорока П. Петро Одарченко: Життя і творчість. Т., 1998;
5. Сахно А. Справа професора Одарченка // ЛУ. 1998, 16 жовт.;
6. Жулинський М. Невтомний лицар зорі України // Там само. 1998, 29 жовт.;
7. Петро Одарченко. Портрет вченого і дослідника: ст., док., листи. К., 1999;
8. Шанько Г. «У змаганнях за долю нації». П., 2000;
9. Біляїв В. Патріарх літературознавства Петро Одарченко // Біляїв В. На неокраїні крилі... Д., 2003;
10. Борисенко В. Петро Одарченко – видатний представник світового українства // Українознавство. 2006. № 2;
11. Петро Одарченко: [Некролог] // СіЧ. 2006. № 4.

О. Г. Астаф'єв

Бібліографічний опис:

Одарченко Петро Васильович / О. Г. Астаф'єв // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-74955>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).